

kınlarındaki Hızır İlyas Köşkü'ne benzeyen özel mekân grubu ve sonradan türbe olarak düzenlenen yıldız tonozlu çeşme eyvanı yer almaktadır. Ahşap bir paravanla kapatılan çeşme eyvanının kemerinin üstünde mukarnaslı nişler içinde fil, aslan, boğa, ejderha, kuş, tavşan vb. on beş adet küçük hayvan figürü sıralanmaktadır. Giriş eyvanının avluya bakan kemerini ise ejderha başları ile sonuçlanan düğümlü geçme motifi kuşatmaktadır. Giriş eyvanının diğer yanındaki kubbeli bölüm hanın mescididir. Mescidin geometrik ve bitki motifli bordürlerle kuşatılan kapısı avlu cephesinde yer almaktadır. Cephenin diğer yanındaki basamakların ulaştığı kalkan duvara açılan kapı ve niş ezan köşkü işlevine sahiptir. Mescidin doğusunda yer alan koridordan kendi içinde bir düzenleme gösteren hamam bölümüne geçiş sağlanmıştır. Hamam bölümü, genel şeması ve örtü sistemiyle Kayseri Sultan Hanı'nın hamamına benzemektedir. Külhan ocağının ağız hanın beden duvarlarına açılmıştır ve sıcak su duvarların içindeki toprak borularla üç mekâna dağılmaktadır. Avlunun bir kenarında revak, diğer kenarında tonozlu odalar yer almaktadır.

Hol bölümü enine yedi nefli olarak düzenlenmiştir. Sivri kemerli beşik tonozla örtülü yan nefler, daha yüksek olan orta nef tarafından dikine kesilmektedir. Orta nefin merkezine dıştan piramidal külahla örtülü bir kubbe yerleştirilmiştir. Giriş bölümünde orta nefin iki yanındaki nefler sekiler halinde yükseltilerek yolculara ayrılırken en dıştaki nefler, hol bölümünü çepeçevre saracak şekilde hayvanlar için düzenlenmiştir. Sekilerin dış neflere bakan kenarlarında blok taştan işlenmiş yemlik ve yalaklar bulunmaktadır. Hol bölümünün dışa taşkın ve yüksek taçkapısı sivri kemer tonozludur. Geometrik örgülü bordürlerle kuşatılmış olan bu

taçkapı, genel şema ve bazı süsleme detaylarıyla Ağzıkara Han'ın hol bölümündeki taçkapısıyla benzerlik göstermektedir.

Döneminin tek milletlerarası ticaret fuarı olan Yabancı Pazarı'na yakınlığı ve işlek bir ticaret yolu üzerinde bulunması sebebiyle Karatay Hanı'nın çevresinde bir ticaret merkezinin geliştiği bilinmektedir. Anadolu'nun milletlerarası ticaretin dışında kalmasından sonra han XVI. yüzyılda zâviyeye dönüşmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Naumann, *Von Goldenen Horn zu den Quellen des Euphrat*, München-Leipzig 1893, s. 240-241; a.mlf., "Seldschukische Baudenk-mäle in Kleinasien", *Süddeutsche Bauzeitung*, [baskı yeri yok] 1896, s. 22, rs. 7; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334; a.mlf., "Einige Islamische Denkmäler Kleinasiens", *Studien zur Kunst des Ostens, Festschrift J. Strzygowski*, Wien 1923, s. 243-247, lv. XXVIII-XXIX; a.mlf., "Anadolu'da İslâmî Kitâbeler-Karatay-Hanı", *TOEM*, sy. 33 (1331), s. 513-523; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 98-100; M. Ferit Uğur - M. Mesud Koman, *Selçuklu Büyüklerinden Celâüddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940, s. 31-36; K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1961, I, 118-122; K. Otto-Dorn, "Darstellungen des Turco-Chinesischen Tierzyklus in der Islamischen Kunst", *In Memoriam Ernst Diez*, İstanbul 1963, s. 131-165; H. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts-Ornamente*, Berlin 1976, II, 148-152, lv. 99-113; Faruk Sümer, *Yabancı Pazarı*, İstanbul 1985, s. 80-81; Şebnem Akalın, *Karatay Han'ın Mimari Tarihi İçinde Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Karatayhan'ın Çeşme Eyvanını Kuşatan Hayvan Figürleri ile İlgili Bazı Yorumlar", *STAD*, II/5 (1989), s. 54-61; G. de Jerphanion, "Mélanges d'archéologie anatolienne", *MUSJ*, XIII (1928), s. 101-102; Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakıfeleri, III: Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakıfeleri", *TTK Belleten*, XII/45 (1948), s. 17-171; J. P. Roux, "Le décor animé du caravansérai de Karatay en Anatolie", *Syria*, XLIX, Paris 1972, s. 371-397.

ŞEBNEM AKALIN

KARATAY MEDRESESİ

Konya'da
XIII. yüzyıla ait en önemli
Selçuklu medreselerinden biri.

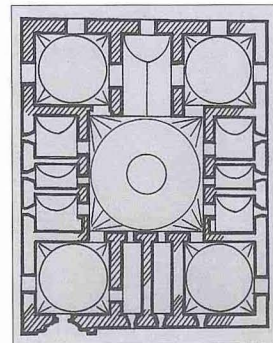
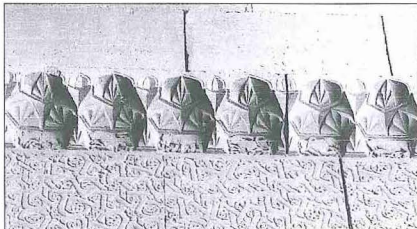
Alâeddin tepesi eteğinde Kemaliye Medresesi karşısında yer alan yapı merkezi avlusunu örten kubbesi, çini dekorasyonundaki zenginlik ve incelik bakımından diğer medreselerden ayrılır. Mimarı bilinmeyen eser, avlusu kubbeli medrese şemasına uygun olarak planlanmış ve taçkapı kitâbesine göre 649 (1251) yılında Sultan II. İzzeddin Keykâvus zama-

nında Celâleddin Karatay tarafından yaptırılmıştır. Medresenin Selçuklu devrinde Konya'nın kültür hayatında önemli bir yer tuttuğu, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî çağı derviş ve fakihlerinin bir buluşma ve toplantı yeri olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıl sonlarında terkedilmiş olan yapı 1954'te onarılmış, Konya Müzesi Çini Eserleri seksiyonu olarak yeniden kullanılmaya başlanmıştır.

Plan olarak orta avlunun örtülmesiyle şekil kazanan ve kendine özgü bir gelişme izleyen medrese tipleri arasında yer alır. Taçkapısı ile ana kütle arasındaki boşluk, bugün mevcut olmayan kısımlar, gerçekte bu kesimin nasıl bir plana sahip olduğu konusunda değişik görüşlerin ileri sürülmesine sebep olmaktadır. Mevcut mimari izler ve benzeri diğer eserlere göre bütünleştirilen planın simetrik ve dengeli bir kuruluş gösterdiği söylenebilir. XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılmış olan Tokat ve Niksar'daki Yağlıbasan medreselerinin ardından daha gelişmiş bir planın ortaya çıkması beklenen bir sonuçtur.

Dış cephede tezyinatın yoğunlaştığı taçkapı, cephenin tam ortasında değil güneydoğu köşeye (sola) doğru çekilmiş durumdadır. Yer yer gri-beyaz mermer uygulaması renk unsurunu arttırırken Ortaçağ Selçuklu tezyinatının hemen bütün unsurları kullanılmıştır. En üstteki enli kitâbe Selçuklu sülûsüyle inşa tarihini ve Karatay'ın ismini vermektedir. Bunun altındaki yüzey, sivri kemeri kuşatan iri düğümler yapan bir geometrik örgü ve üç kabara ile dolgulanmıştır. İki renkli, kakma tekniğinde tasarlanmış düğüm motifinin aynı şehirdeki Alâeddin Camii'nin taçkapısında tekrarlanması her iki yapıyı birbirine yaklaştıran anlamlı bir benzerlik unsurudur. Sivri kemerin içine yerleştirilen mukarnaslı kavsara tepe kısmında düz bir çizgi ile âdeta kesilmiştir. Burmalı sütunçelerin iki yanındaki çift renkli büyük panolar, kilim desenlerini andıran

Karatay Hanı'nın çeşme eyvanı taş süslemesinden bir detay

Karatay
Medresesi'nin
planı

KARATAY MEDRESESİ

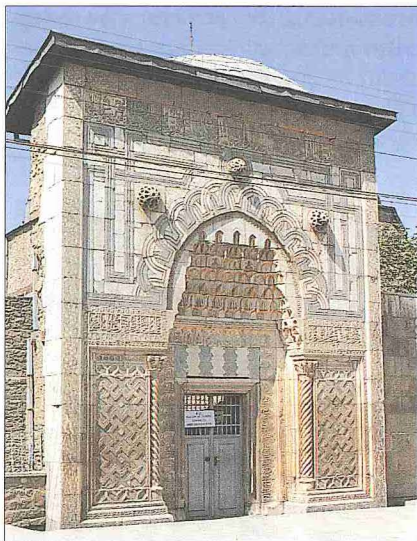
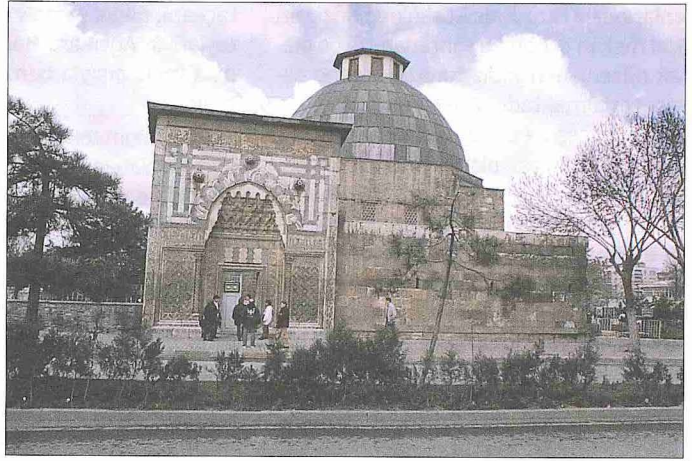
geometrik bir kompozisyon düzeni gösterir. Dikdörtgen kapı boşluğunu çeviren kitâbeli bitkisel çerçeve ve lentoya oturan profilli kilit taşları tezini etkiyi büsbütün arttırmaktadır.

Taçkapıdan geçilince ulaşılan, günümüzde bahçe görünümündeki kısmın zamanında kubbeyle örtülü bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Bu kesimde ana binaya üst seviyede bitişik Türk üçgenlerine ait izler bunların geçiş unsurları olduğunu ve 7,60 × 7,60 m. ölçüsünde bu kare mekânın bir kubbeyle örtülü bulunduğunu gösterir. Giriş holü niteliğindeki bu kesimden küçük bir kapıyla büyük kubbeli orta mekâna geçilir.

Yapının en önemli kısmı olan 12 × 12,10 m. ölçülü orta mekân, bütün yapı unsurları ve muhteşem bezemesiyle günümüze kadar ulaşmıştır. Duvarlar, kubbe kasnağı ve kubbenin iç yüzeyi çinilerle bezenmiştir. Burada kare bir havuz, yuvarlak bir çanak ve kıvrımlı su yolundan oluşan bir su tesisi yer alır.

Orta mekânın her iki yanındaki tonozlu mekânların orijinal durumu bozulmuş, buralara geçit veren kapıların bir kısmı örülerek dekoratif nişler elde edilmiştir. Batıdaki büyük eyvan, tonozu, büyük penceresi ve çini dekorasyonu orta mekâna açılan önemli bir hacimdir. Ana eyvanın iki yanında yer alan mekânlardan soldaki türbe olarak değerlendirilmiş olup Celâleddin Karatay'ın sandukası burada

Karatay Medresesi'nin taçkapısı

Karatay
Medresesi –
Konya

bulunmaktadır. Simetriğinde yer alan diğer mekân da göz önüne alındığında yapının doğu köşelerinde de benzeri mekânların yer alması gerektiği düşüncesi ağır basar.

Yarım küre formuna ulaşan kubbenin pandantifler aracılığı ile duvarlara oturması, eyvanın ana mekânla bütünleşme tarzı daha sonraki gelişmelere öncülük etmekte, cami mimarisinin gelişmesine de yol açmaktadır. Merkezî alanı örten kubbenin yükü köşelerde, üçgen panolardan oluşan yelpaze pandantiflerle alt yapıya aktarılmaktadır. Kubbenin eteklerinden köşelere doğru daralan yüzeyler kubbeden gelen biçim ve renk etkilerini dört köşede toplar. Pandantifler, arşitektonik bir görevi en olgun biçimde yerine getirmekle kalmayıp iç mimarinin renk bütünlüğünü sağlayan güçlü bir eleman olarak mekâna katılır. Üçgen panolar halindeki bu geçiş elemanlarının yüzeylerinde küfî yazı ile Muhammed, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ile Dâvûd, İsa ve Mûsâ adları yazılıdır. Pandantiflerin üst kısmında oluşan yirmi dört kenarlı çokgene oturan kubbenin etek kısmında, rûmî ve palmetlerle süslü ince bantlarla ince bitkisel kıvrım ve düğümlerle işlenmiş âyet frizi yer alır. Kubbedeki tepe açıklığının etrafı da yine bir kitâbe friziyle çevrilidir. Bütünüyle mozaik çini tekniğinin uygulandığı bu yüzeyler kubbe içini dolduran büyük geometrik kompozisyonu çerçevelemektedir.

Ana mekâna girildiğinde kubbe yüzeyini kaplayan fırûze, lâcivert çiniler ve bunlar arasındaki beyaz alçı şeritler seyredenlere gökyüzünü hatırlatmaktadır. Bu kompozisyon günümüze kalabilmiş sayılı örneklerden biridir. Uzaktan seyredenler üzerinde derin etkiler bırakan bu kompozisyonun göze çarpan ilk özelliği birta-

kım yıldızlardan kurulmuş olmasıdır. En alttan başlayarak tepe açıklığına kadar büyük bir düzen içinde istiflenen yirmi dört kollu yıldızlar farklı düğümlerle birbirine bağlanarak sistemi tamamlamaktadır. Karatay Medresesi'nin kubbesi grafik düzeni ve renk seçimi bakımından son derece anlamlıdır. Parıldayan yıldızlarla gökyüzü izlenimi, bir yandan kozmogonik bir anlamı vurgularken öte yandan mozaik çini tekniğinin ulaşabileceği sınırları göstermektedir. Özellikle kubbedeki dairesel açıklık ve bunun altına düşen havuz dolayısıyla yapıya rasathâne kimliğini yakıştıranlar olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Ferit Uğur – N. Mesud Koman, *Selçuklu Büyüklerinden Celâleddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayatları ve Eserleri*, Konya 1940, s. 546; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), s. 122-123; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 845-876; Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara 1969, I, 51-53; Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Ankara 1971, s. 160-166; a.m.lf., "Konya'da Karatay Medresesi Portalı Kitabeleri", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul 1996, s. 163-168; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1972, II, 63-68; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1986, s. 63-70; Abdülkadir, "Karatay Medresesi", *TOEM*, XXIII (1930), s. 532; Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III: Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", *TTK Belleten*, XII (1948), s. 17-171; Zeki Oral, "Kubadabad Çinileri", a.e., XVII (1953), s. 209-222; Selçuk Mülâyim, "Konya Karatay Medresesi'nin Ana Kubbe Geometrik Bezemesi", *STY*, XI (1982), s. 111-132; Tanju Cantay, "Konya Karatay Medresesi'nin İnşa Tarihi ve Kapısının Mimari Kuruluşu", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 6, Ankara 1987, s. 25-30; Kamil Uğurlu, "Bilgiye Açılan Kapılar: Karatay ve İnce Minareli Medreselerin Kapıları", *Yeni İpek Yolu*, sy. 1, Konya 1998, s. 211-222; Günay İbrahim Çirakman, "Karatay Medresesinde Görülen Rumi Motifleri", *Antik ve Dekor*, sy. 51, İstanbul 1999, s. 110-118.

SELÇUK MÜLÂYİM